

Papp Martin

Diskurzuseretezés a norvég digitális kommunikációban*

A tanulmány célja a digitális kommunikációban megjelenő diskurzuseretek feltérképezése. A kutatás fókuszában egy Jonas Gahr Støre (Norvégia jelenlegi miniszterelnöke) által közzétett Facebook bejegyzés áll, valamint az arra érkezett hozzászólások, amelyeket a kritikai diskurzuselemzés (CDA) módszertani keretei között vizsgálunk. Az alapkérdések között szerepel, hogy a korábbi kognitív nyelvészeti kutatásokban ismertetett állam-család metafora miként változik a tárgyalt ország és a diskurzus földrajzi kontextusától függően, és milyen új metaforákkal bővíthető. Továbbá, hogy azok a felhasználók, akik nem értenek egyet Jonas Gahr Støre eredeti bejegyzésével, milyen diskurzusereteket, keretezési módszereket alkalmaznak hozzászólásaikban. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a diskurzív folyamat társadalmi kontextusának bemutatása után az állam-család metafora valóban módosítható és kiegészíthető. Az eredeti bejegyzéssel való egyetértés függvényében alkalmazott diskurzuseretezés azonban nem egyértelmű.

Kulcsszavak:

diskurzuseretezés, kritikai diskurzuselemzés, digitális kommunikáció, Norvégia

The aim of this paper is to map the discourse frames emerging in the field of digital communication. The research focuses on a Facebook post by Jonas Gahr Støre (the current Prime Minister of Norway) and the corresponding comments, examined within the methodological framework of critical discourse analysis (CDA). Among the key questions are how the previously described state-family metaphor, as outlined in cognitive linguistic research, varies depending on the discussed country and the geographical context of the discourse, and how it can be expanded with new metaphors. Additionally, the frames and reframing methods of the users who disagree with Jonas Gahr Støre's original post are also analysed. Based on the results, after presenting the social context of the discursive process, the state-family metaphor can indeed be modified and expanded. However, reframing in the cases of disagreement with the original post is not necessarily applicable for every comment.

Keywords:

framing, critical discourse analysis, digital communication, Norway

„[...] amiről a Tathágata tudja, hogy valótlan, hamis és haszontalan, továbbá másoknak kellemetlen és bántó is: azt nem mondja.” (MN 58, páli)

1. Bevezetés

A politikai kommunikáció modern színtere az internet. Jonas Gahr Støre, Norvégia jelenlegi miniszterelnöke is rendszeresen használja a Facebookot és oszt meg bejegyzéseket társadalmi problémákról, az ukrajnai háborúról, az energetikai vészhelyzetről, jótékonyági akciókról, olykor a magánéletéről is. Most egy jótékonyági akcióval kapcsolatos bejegyzést választottunk

* A dolgozat témavezetője Vaskó Ildikó. A szerző elérhetősége: pappmartin07@gmail.com.

ki, és a bejegyzés alatti kommenteket vizsgáljuk diskurzuseretezés szempontjából. A diskurzuseretezés elméleti háttérének ismertetése után tehát egy digitális, politikai jellegű diszkurzív folyamatot elemzünk. A dolgozat célja a diskurzuseretezés lehetőségeinek megismerése a digitális kommunikáció szempontjából, annak különböző aspektusainak feltárása, valamint a komment szekcióban kialakuló diskurzuseretek rendszerének leírása.

2. Problémafelvetés

A dolgozat előkészületei során több olyan problémába ütköztünk, amelyeket valamilyen módon fel kell tudnunk oldani, hogy a diskurzuseretezés digitális környezetben, főként norvég perspektívából nézve tárgyalhatóvá váljon. Egyrészt a Lakoff, Dean és Hazen (2004) által kidolgozott, metaforákra épülő kognitív nyelvészeti elmélet a politikai diskurzuseret mindezidáig amerikai perspektívából közelítette meg, amely egy olyan, a berendezkedését tekintve egészen eltérő országra, mint Norvégia, nem alkalmazható. A diskurzuseretezés megértéséhez azonban, minthogy a metaforák a kognitív nyelvészet kutatási területeinek hangsúlyos részét képezik, elengedhetetlen kidolgoznunk az amerikai, kétpólusú demokrata-republikánus tengelyen mozgó metaforapár norvég megfelelőjét. Így a dolgozat első célkitűzése és egyben hipotézise is:

A George Lakoff (2003) által leírt állam-család-metafora a tárgyalt ország, azaz a diskurzuseret földrajzi kontextusától függően változik, új metaforákkal bővíthető.

A metafora-kérdéskör tisztázása után a dolgozat elemző részében a diskurzuseretezést gyakorlati szempontból közelítjük meg. Jonas Gahr Støre eredeti bejegyzésével párhuzamba állítva vizsgáljuk a komment szekcióban érkezett hozzászólásokat, és arra keressük a választ, hogy a felhasználók milyen esetekben és hogyan alkalmaznak diskurzuseretezési módszereket, így a második hipotézisünk a következőképpen alakul:

A felhasználók, akik nem értenek egyet Jonas Gahr Støre eredeti bejegyzésével, a hozzászólásaikban diskurzuseretezést alkalmaznak.

3. Módszertan

Az 1990-es évektől egyre nagyobb teret követel magának a Critical Discourse Analysis, azaz a kritikai diskurzuserelemzés (CDA), amely „olyan elméleti és módszertani irányzatok gyűjtőfogalma, melyek a mikro szintű nyelvi elemzést a kontextus, azaz a makro szint vizsgálatával ötvözik.” (Szilczl 2018: 3). A CDA célja a nyelvi elemzésen keresztül elsősorban

az, hogy bemutassa a rejtett ideológiákat, amelyek befolyásolják azt, miként gondolkodnak az emberek különféle társadalmi jelenségekről (Szilczl 2018: 4). Van Dijk, aki a CDA egyik meghatározó kutatója, a következő definíciót vázolja fel:

Critical discourse analysis (CDA) is a type of discourse analytical research that primarily studies the way social power abuse, dominance, and inequality are enacted, reproduced, and resisted by text and talk in the social and political context. With such dissident research, critical discourse analysts take explicit position, and thus want to understand, expose, and ultimately resist social inequality. (Van Dijk 2015: 352)¹

Fairclough és Wodak (1997), valamint Szilczl (2018) is osztja a következő alapfeltevéseket a CDA-ról, azonban mi most Huckin, Andrus és Clary-Lemon (2012) kutatására hivatkozunk, mivel az a módszertan különböző iskoláit összevetve a módszertan iskolákon átívelő ismerveit összegezi. A CDA tehát elemzéseiben a nyelvi elemeket szisztematikusan, kvalitatív és kvantitatív szempontból is vizsgálja olyan szövegeken keresztül, amelyek egyenlőtlenséget vagy más hatalmi visszaéléseket tükröznek. A CDA továbbá figyelembe veszi a szövegbeli elhallgatásokat, az implikaturákat és a diskurzus egyéb rejtett, de erőteljes aspektusait is. Szilczl (2018) fejtegetései szerint a CDA egyik legfőbb ismerve a szemléletmódját tekintve, hogy konstruktivista, azaz elfogadja, tényként kezeli azt a nézetet, hogy a nyelv képes formálni a valóságot, sőt meg is teremti azt. Amennyiben a megismerés tehát nem objektív igazságok feltárását jelenti, hanem bizonyos nyelvi kategóriák észlelését, úgy a megismerést diszkurzív terméknek kell tekintenünk. Jørgensen és Phillips (2002) alátámasztja a fentieket, amikor kifejtik, hogy a diszkurzív gyakorlatok, amikor – tágabb értelemben véve – szövegeket hoznak létre és fogyasztanak (produkció és befogadás), a társadalmi világ alakításának egyik fontos formájának tekintendők. A diszkurzív gyakorlatok ugyanis hozzájárulnak a társadalmi identitások és kapcsolatok alakításához, valamint a társadalmi és kulturális újratermelés részben a mindennapi élet diszkurzív folyamatai révén jöhet létre.

Fairclough (1993) három különböző elemzési dimenziót definiál, amelyek a következők: a) *text*, b) *discursive practice* és c) *social practice*. Szilczl (2018) értelmezését követve az a) valójában a szöveg mikroszintű elemzése, azaz a nyelvi struktúrák feltárása és leírása, a b) foglalkozik a diszkurzív folyamatok értelmezésével, azaz a „diszkurzív gyakorlat termelő és értelmező folyamatai közötti kapcsolat feltárásával” (Szilczl, 2018:15). A c), azaz a *társadalmi*

¹ „A kritikai diskurzuselemzés (CDA) a diskurzuselemző kutatás egy olyan típusa, amely elsősorban azt vizsgálja, hogy a társadalmi hatalommal való visszaélést, a dominanciát és az egyenlőtlenséget hogyan valósítják meg, hogyan termelik újra és hogyan kerülnek el a szöveg és a beszéd által a társadalmi és politikai kontextusban. Az ilyen »másképpen gondolkodó« kutatás által a kritikai diskurzuselemzők nyíltan állást foglalnak, és így kívánják megérteni, leleplezni a társadalmi egyenlőtlenségnek, ill. végső soron azoknak ellenállni.” (Az idézeteket saját fordításomban közlöm.)

gyakorlat pedig a tágabb értelemben vett kontextus, tehát a társadalmi események, intézmények, esetleg politikai viszonyok, történelmi perspektívák bemutatása, amelyek a kommunikációs folyamatra befolyással bírnak.

A diskurzuserkeztetés nem pontosan ezzel a terminussal, de alapvetően pont a *framing* lényegét megragadva már szerepel a modellben. Némi terminusbéli módosítással a diskurzuserkeztetés is explicit módon szerepeltethető a modellben, ha előtte néhány feltevést elfogadunk. Van Dijk (2006) a következőket írja a *társadalmi reprezentációkról* (social representation), valamint a *mentális modellekről* (mental model):

We have assumed that mental models on the one hand embody the personal history, experiences and opinions of individual persons, but on the other hand also feature a specific instantiation of socially shared beliefs. Most interaction and discourse is thus produced and understood in terms of mental models that combine personal and social beliefs. (Van Dijk 2006: 369)²

Egy korábbi tanulmányban (2001), melyben a CDA módszertani jellemzőit definiálja, megállapítja, hogy a CDA egyik alapvető kutatási területe az olyan diszkurzív struktúrák feltárása, amelyek befolyásolják, módosítják, esetleg átírják a *mentális reprezentációkat* (Van Dijk 2001).

Amennyiben átnézzük a diskurzuserkeztetés tudományos eredményeit, meglátjuk, hogy a mentális modellek és azok diszkurzív gyakorlat során történő befolyásolása, valamint a diskurzuserkeztetés és a diskurzuserkeztetés között valójában csak terminusbéli eltérés állapítható meg. A diskurzuserkeztetés ugyanis a George Lakoff (2014) által leírt definíció alapján olyan mentális struktúrákat jelent, amelyek meghatározzák, alakítják a világról alkotott nézeteinket. Cukier, Mayer-Schönberger és Véricourt (2021) ugyanezt úgy írják le, hogy a *mentális modellek* valójában olyan, a világról alkotott kognitív reprezentációk, amelyek segítségével a világ befogadhatóvá válik, hiszen mentális modellek nélkül a körülöttünk lévő valóság a túlságos részletgazdagságából adódóan befogadhatatlan volna. Majd hozzátesszik, hogy „the mental models that we choose and apply are frames: they determine how we understand and act in the world.” (Cukier, Mayer-Schönberger és Véricourt 2021: 5) Alapvető definícióink közé tartozik továbbá a diskurzuserkeztetés Entman-féle (1993) meghatározása, aki elsőként foglalkozott a keretezéssel a kommunikációelméleten belül:

² „Feltételeztük, hogy a mentális modellek egyrészt megtestesítik az egyes személyek személyes történetét, tapasztalatait és véleményét, másrészt viszont a társadalmi meggyőzések konkrét példáit is tartalmazzák. A legtöbb interakció és diskurzus tehát olyan mentális modellek alapján jön létre és érthető meg, amelyek ötvözik a személyes és a társadalmi meggyőzéseket.”

To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described. (Entman 1993: 52)³

Továbbá, a fentiek értelmében elfogadjuk és a dolgozatunkban alkalmazzuk azt az elemzésre vonatkozó nézőpontot, amely úgy szól, hogy „nemcsak a szavakat, mondatokat kell figyelembe vennünk, hanem magát a tudáskészletet és az elköteleződéseket, melyek a szövegek révén megjelenítésre kerülnek, s melyeket a befogadók felhasználnak értelmezésük során.” (Szilczl, 2018: 17). Szilczl (2018) ezeket összefoglaló néven kereteknek nevezi.

A Fairclough-féle (1993) modell mindezek alapján annyiban módosul, hogy a szövegnyelvészeti elemzést követően a *diskurzív gyakorlat* értelmezése során a jelentésképzés folyamatát úgy vizsgáljuk, hogy a mentális modelleket, tehát a diskurzusereteket értelmezzük, valamint a diskurzuseretezés folyamatát, annak módozatait állapítjuk meg. A társadalmi kontextust előzetesen ismertetjük, így az elemzés második részében a mikroszintű egységekre, tehát a nyelvi elemekre, valamint a makroszintű jelenségekre, tehát a diskurzuseretekre koncentrálunk. A dolgozat korpusza 63 kommentből épül fel, amelyeket Jonas Gahr Støre adománygyűjtéséről szóló bejegyzésére reagálva osztottak meg. A kommenteket módosítás nélkül összegyűjtöttük, majd tartalom és diskurzuseretezési technika alapján osztályoztuk. A diskurzuseretezési technikák meghatározása során a Gail Theus Fairhurst és Robert A. Sarr (1996) által leírt típusokat követtük, amelyeket az elemzés részben ismertetünk.

4. Terminusok

Az elméleti háttér bemutatása előtt megemlítenéd, hogy a diskurzuseretezés terminológiai bázisa némi tisztázást igényel. Ahogy azt Agnieszka Pluwak (2011) is leszögezi:

No article or book on the concept of framing begins with an introductory statement other than its categorization as a „fractured paradigm” or „scattered conceptualization” [...]. (Pluwak 2011: 1)⁴

A *framing* egy meglehetősen töredezett paradigma, amelyet használ többek között a pszichológia, a szociológia, a médiatudomány, a kognitív tudományok és a nyelvészet is. Az erősen interdiszciplináris jelleg tehát adott, viszont ennek ellenére a legtöbb szakcikk és könyv pusztán *framingnek* nevezi a kognitív és a nyelvi folyamatokat is. A dolgozatban tárgyalni fogjuk mindkettőt, ami indokolttá teszi a két eltérő, ám egymásra hatással bíró jelenség

³ „A diskurzuseretezés során az észlelt valóság valamely részének kiválasztása és annak a kommunikációs kontextusban szálensebbé tétele történik egy bizonyos problémameghatározás, kauzális interpretáció, morális értékítélet és/vagy egy kezelési javaslat, népszerűsítése érdekében.”

⁴ „A keretezésről szóló egyetlen cikk vagy könyv sem kezdődik más bevezetővel, mint a fogalom »töredezett« vagy »szétszórt« paradigmaként való osztályozásával.”

distinkcióját. Ennélfogva amikor a nyelvi framinget említjük, *diskurzuskeretezésre* hivatkozunk, amikor pedig a kognitív folyamatokra térünk ki, a *kognitív keretezés* terminust alkalmazzuk. Hasonlóképpen járunk el a *diskurzuskeret* és a *kognitív keret* terminusok használatakor. Ki kell emelnünk továbbá, hogy a dolgozatban a *közösségi oldal* kifejezést a *közösségi média* szinonimájaként használjuk, habár a közösségi média egy felsőbb kategória, amelybe beletartoznak azok a platformok is, ahol a vizuális tartalmak hangsúlyosabbak az írott szövegnél. Az elemzés során használjuk a *feladó* és a *befogadó* terminusokat, de amikor a kommunikációs folyamatban elfoglalt hely kevésbé fontos, akkor az *aktor(ok)* kifejezésen kívül a digitális térben megszokott *felhasználó* és *kommentelő* terminusokat is alkalmazzuk.

Nem kevésbé összetett és egyben töredezett paradigma a *diskurzus* terminusa sem, hiszen, ha csak az angolszász területet nézzük, ott gyakran elmarad a distinkció a szöveg és a diskurzus között, míg francia területen a diskurzus elidegeníthetetlen fogalom a társadalomelmélet repertoárjából. Szilczl (2018) rávilágít, hogy James Gee (1990) már tett javaslatot a diskurzus kétértelműségének feloldására, amikor megkísérelte bevezetni a Diskurzus, tehát a nagybetűvel írt, és a diskurzus, tehát a kisbetűvel írt változatot. Előbbi a társadalmi mechanizmusok, a hatalom, a rejtett szabályrendszerek reprezentációja, míg utóbbi a konkrét, vizsgált szöveg. Jelen dolgozatunkban azonban elfogadjuk, hogy a diskurzus formálja a társadalmilag elfogadott jelentésértelmezéseket, valamint hogy a nyelv instabilitásából adódóan a jelentés sohasem lehet állandó, a diskurzusok így folyamatosan újraalkotják az érzékelt valóságot. Amellett viszont nem mehetünk el, hogy a politikai diskurzusok legáltalánosabb jellemzője a hatalomért való harc és annak megtartása, így bevezetjük a Foucault-féle (1998) definíciót is, és a diskurzust két perspektívából vizsgáljuk:

A diskurzus látszólag talán jelentéktelen dolog, de jellemző tilalmi hamar felfedik kapcsolatát a vágygal és a hatalommal. [...] A történelem szüntelenül arra oktat minket, hogy a diskurzus nemcsak egyszerűen tolmácsolja a küzdelmeket és az uralmi rendszereket, hanem érte folyik a harc, általa dúl a küzdelem; tehát a diskurzus az a hatalom, amelyet az emberek igyekeznek megkaparintani.⁵

5. Elméleti háttér

A következőkben összefoglaljuk a diskurzuskeretezés elméleti hátterét. Először szükségesnek tartjuk tisztázni a közösségi média modern működési elvét, hogy megismerjük a digitális diskurzus kialakulásának hátterét. Ezután definiáljuk a *diskurzus* és a *politikai kommunikáció*

⁵ Foucault, 1998: 51. Idézi Glózer 2006.

terminusokat, majd kitérünk a kognitív és nyelvi keretezés folyamatának bemutatására, hogy végül betekintést nyújtsunk a norvég politikai élet releváns részleteibe.

5.1 A digitális világ

Amikor valós időben és térben, tehát offline zajló társalgást vizsgálunk, akkor kevésbé jut eszünkbe feltenni a kérdést, hogyan és miért kerültek egymással kapcsolatba a kommunikációs partnerek. Persze a partnerek egymáshoz viszonyított társadalmi helyzete fontos lehet, de ebben az esetben is az eleve egymással kapcsolatban álló felek tulajdonságait írjuk le. A digitális diskurzusok, különösen a közösségi média felületén végbemenő kommunikációs folyamatok esetében azonban már eleve az is kérdéses, hogyan lépnek egymással kapcsolatba a folyamatban résztvevők, ki és miért alakíthat egy politikai diskurzust.

A digitális világ és a mai internet, valamint az arra épülő gazdasági rendszer szerencsére gazdagon kutatott téma. Shoshana Zuboff (2019) *reality business*nek nevezi azt a folyamatot, amikor egy interneten működő vállalat (Google, Amazon, Facebook stb.) a felhasználókról összegyűjtött viselkedési adatok alapján a leginkább kedvező, tehát minél kevésbé disszonáns információt juttatja el a felhasználóhoz, ezzel alakítva a felhasználó elé tárt valóságot. Emiatt fordulhat elő például az, hogy nincs két egyforma Facebook-hírfolyam, tehát nincs két felhasználó, akik pontosan ugyanazokat a bejegyzéseket látnák. A bejegyzésekkel, így a különböző diskurzusokkal való interakció csak akkor valósulhat meg, ha a közösségi média platformját működtető mesterséges intelligencia az összegyűjtött viselkedési adatok alapján relevánsnak ítéli meg a bejegyzést a felhasználó számára. Zuboff (2019) leszögezi, hogy ez az eljárás korábban lehetővé tette, hogy úgynevezett célzott hirdetéseket hozzanak létre az adat, a közösségi oldal „melléktermékének” eladása által, ma pedig már a viselkedés-szabályozás is lehetséges, ami egy sokkal kedvezőbb gazdasági modellnek bizonyul:

In order to achieve these economies, machine processes are configured to intervene in the state of play in the real world among real people and things. These interventions are designed to enhance certainty by doing things: they nudge, tune, herd, manipulate, and modify behavior in specific directions by executing actions as subtle as inserting a specific phrase into your Facebook news feed, timing the appearance of a BUY button on your phone, or shutting down your car engine when an insurance payment is late. (Zuboff 2019: 392)⁶

⁶ „E célok elérése érdekében a gépi folyamatok úgy vannak beállítva, hogy azok beavatkozzanak a valós világban zajló, valós emberek és dolgok közötti folyamatokba. Ezeket a beavatkozásokat úgy tervezték, hogy az alábbi dolgok elvégzésével növeljék a biztonság érzetét: lökdösisik, hangolják, terelik, manipulálják és bizonyos irányokba módosítják a viselkedést olyan finom műveletek végrehajtásával, mint egy adott mondat beillesztése a Facebook-hírfolyamba, a telefonon lévő VÁSÁRLÁS gomb megjelenésének időzítése vagy az autó motorjának leállítása, ha késik a biztosítási díj befizetése.”

Wu Youyou, Michal Kosinski és David Stillwell (2015) kutatásából kiderül, hogy a fent vázolt folyamatot kiegészítve, szerves egységnek tekinthető egy olyan, a 2010-es években bevezetett – és változatlanul az internetes népszerűség egyik legmeghatározóbb mértékegységének számító – funkció, amely tulajdonképpen mára egy teljesen hétköznapi szó a magyar nyelvben is: a *like* (magyarul egyszerűen csak *lájk*). Amikor kifejezzük az egyetértésünket vagy a tetszésünket egy adott témával kapcsolatban, valójában megannyi viselkedéssel kapcsolatos adatot halmozunk fel a közösségi média platformok adatbankjaiban. A bejegyzésekkel való ilyennemű interakcióból kinyert adat segítségével pedig teljes és helytálló profilok alkothatók a felhasználók személyiségéről. A fent említett vizsgálat során megállapították, hogy adott számítógépes modell 300 adatpont (like) segítségével pontosabban helyezi el az elemzett alanyt egy öt személyiségjegyből álló skálán, mint az alany házastársa, barátai vagy egyéb ismerősei.

Moreover, computer models showed higher interjudge agreement and higher external validity (computer-based personality judgments were better at predicting life outcomes and other behaviorally related traits than human judgments). The potential growth in both the sophistication of the computer models and the amount of the digital footprint might lead to computer models outperforming humans even more decisively. (Youyou/Kosinski/Stillwell 2015: 1039)⁷

Ezek az alapvetések a digitális gazdasági folyamatokról segítenek megérteni, hogyan alakulnak ki a virtuális térben a különböző diskurzusok, és azokban hogyan és kik vesznek, ill. vehetnek részt. Nem elhanyagolható tény ugyanis, mely aktorok alakítják a politikai diskurzusokat. A viselkedési adatok alapján tehát kiszámítható, hogy az adott felhasználóból mely diskurzus válthat ki reakciót. Az ilyen jellegű konklúziók növelik a felhasználó számára releváns bejegyzések számát. Minél több a releváns bejegyzés, annál többször és intenzívebben lép interakcióba a felhasználó az elé tárt bejegyzésekkel. Ahogy nincs két egyforma személyiség, úgy nincs két egyforma adathalmaz sem, amelyek alapján a bejegyzések sorrendje generálható. Így valójában a közösségi média a felhasználó elé tárt bejegyzéseken keresztül minden felhasználó számára egyedi, virtuális pseudo-valóságot kínál. A személyre szabott valóság mindig olyan információt tartalmaz, amely a felhasználó számára releváns. A relevancia megállapítható a reakció mértékéből, például abból, hogy az adott bejegyzés utálatot vagy éppen örömet vált ki. Ebben az esetben az interakcióra való esély mértéke nő. Egy bejegyzés releváns lehet azonban pusztán azért is, mert a felhasználó érdeklődik az adott téma iránt. Az tehát, hogy egy politikai bejegyzés – konkrét keresési eljárás nélkül – elérhető-e a felhasználó

⁷ „Ezen túlmenően a számítógépes modellek nagyobb egyezést mutattak az ítéletek között és nagyobb külső érvényességet (a számítógépes személyiségértékelések jobban megjósolták az élet kimenetelét és más, viselkedéssel kapcsolatos tulajdonságokat, mint az emberi értékelések). A számítógépes modellek kifinomultságának és a digitális lábnyomok mennyiségének potenciális növekedése ahhoz vezethet, hogy a számítógépes modellek még jelentősebb mértékben felülmúlják az embereket.”

számára, attól függ, hogy az adott diskurzus tartalmaz-e olyan információt, amely releváns. A relevanciából következik a reakció, ami valójában nem más, mint a diskurzus alakításában való részvétel, melynek módozatai igen eltérőek lehetnek. A feljebb említett *láj*k funkció vagy a hozzáfűzött komment is a diskurzus aktív alakításának egy-egy digitális megnyilvánulása.

5.2 A diskurzuserkeztés

A diskurzuserkeztés, avagy a *framing* több tudományterület, köztük a pszichológia és a szociológia kutatási témái közé is besorolható. Elég csak arra gondolnunk, hogy a pszichológiában például a kerkeztés (diskurzív és kognitív szempontból is) hasznos terápiás módszerek bizonyul a behaviorista iskola módszertani készletében. A dolgozatunk szempontjából azonban két fontos momentumot kell megemlítenünk. Az egyik Entman *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm* című tanulmánya 1993-ból, amely az egyik első olyan kísérlet, amely a kommunikációelmélet alá sorolva egyszersmind egy egyszerűsített definícióval szolgált. A másik meghatározó mű Lakoff et al. (2004) magyar fordításban is megjelent könyve, amely eredetileg a *Don't Think of an Elephant. Know Your Values and Frame the Debate – The Essential Guide for Progressives* címet viseli. Lakoff a könyv egy későbbi utánnomásában (2014) úgy vélekedik, hogy az első megjelenés által lett a *framing* a közbeszéd tárgya, ami szélesebb körben tette tudatossá a (politikai) médiafogyasztást. Mindenesetre ha mást nem is, azt biztosan népszerű tudományos tényé tette, hogy a keretek negációja ugyanúgy előhívja a keretet, ahogy a kötet címéből is kiderül. Tehát ha azt mondják, ne gondoljak valamire, a kognitív keret ugyanúgy aktiválódik. Jelen dolgozatunkban is gyakran fogunk utalni a Lakoff által kidolgozott tudományos munkákra, de fontos újra megjegyeznünk, hogy különbséget fogunk tenni a kognitív és a diskurzív folyamatok között.

Mindazonáltal ha a diskurzuserkeztést megpróbáljuk definiálni, úgy hamar észrevesszük, hogy Lakoff (2014) szerint a diskurzuserkeztés során olyan nyelvi elemek kiválasztása történik, amelyek illeszkednek a beszélő nézeteihez, és segítségükkel a befogadó rávehető a saját nézeteinek megváltoztatására. Ezáltal a nyelv a kognitív folyamatok közvetítésének eszközévé válik. Szilágyi (2019) ugyanakkor már azt írja, hogy a „kerkeztés pályákra tereli a gondolkodást, meghatározhatja, hogy miként gondolkozik egy társadalom vagy egy közösség különféle problémákról és jelenségekről.” (Szilágyi 2019) Ez utóbbi esetben nem egyértelmű, hogy a kerkeztést a kognitív folyamatokra érti-e vagy a konkrét beszédhelyzetre, amelyben a diskurzuserkeztés mint folyamat zajlik. Ezért amikor diskurzuserkeztésről beszélünk, akkor a már korábban idézett, Entman (1993) által leírt definíciót vesszük alapul. Azt a diskurzív folyamatot, amely során az észlelt valóság egyes elemeit a nyelv által a befogadó számára

száliensebbé tesszük, diskurzuskeretezésnek nevezzük. Az aktuális diskurzusban létrejött diskurzuskeretet pedig a következő, szintén Entman (1993) által leírt módon definiáljuk: „Frames highlight some bits of information about an item that is the subject of communication, thereby elevating them in salience.” (Entman 1993: 53)⁸

Dolgozatunkban tehát a „diskurzus” jelző a keret és keretezés szavak előtt mindig azt jelzi, hogy az aktuális beszédhelyzetben végbemenő nyelvi folyamatokat tárgyaljuk. Nem mehetünk el azonban emellett, hogy a kognitív folyamatok a keretezésről szóló kutatások igen fontos részét képezik, így fontos, sőt elengedhetetlen az erre vonatkozó eredmények ismertetése. Lakoff (2014) úgy fogalmaz a kognitív keretekről, hogy tisztán fizikális síkon a nézeteink, értékeink, a mindennapi életről, így például a politikáról alkotott meglátásaink valójában olyan idegsejtek, amelyek egymással kapcsolatban állnak, úgynevezett „áramköröket” (neuron circuit) alkotnak. Minél erősebb egy ideológia, annál erősebb a szinapszis az idegsejtek között. A szinapszis és ezzel az ideológia, a nézet beágyazottsága úgy növelhető, ha a kognitív keretet minél többször aktiválják. Gondoljunk csak a szlogenekre, amelyek a diskurzuskeretezés egyik legerfektívebb technikájához tartoznak, s amelyeknek pont az a lényegük, hogy a lehető legrövidebb idő alatt, többször és magas határfokon hívjanak elő és erősítsenek meg bizonyos kognitív kereteket.

Előfordul azonban, hogy egy gondolat ugyan már megszületőben van, azt mégsem vagyunk képesek nyelviileg megformálni. Ezt a jelenséget *hipo-kogníciónak* (hypocognition), azaz kognícióhiánynak nevezzük. Lakoff a következőt írja:

In cognitive science there is a name for this phenomenon. It's called hypocognition – the lack of the ideas you need, the lack of a relatively simple fixed frame that can be evoked by a word or two. (Lakoff 2014: 21)⁹

Persze az is elképzelhető, hogy ha például a hagyományos politikai skálán elhelyezkedő személyeket vizsgáljuk, s éppen olyasvalakit, aki valamelyest középen, tehát a centrum irányában helyezkedik el, akkor az ő kognitív struktúráját tekintve több, egymástól eltérő, esetleg ellentmondó ideával találkozunk. Ebben az esetben feloldhatatlannak tűnhet például, hogy egy szocialista, társadalmi védőhálót növelő kezdeményezést egy centrista választó leszavazzon a konzervatív, szabadpiaci érdekek mentén. Mindez azonban nagyon is lehetséges, amennyiben bevezetjük a *bikonceptualitás* személyek (biconceptuals) fogalmát. Vannak ugyanis bizonyos emberek, akik egymással ellentmondásban álló ideológiákban is megtalálják

⁸ „A keretek kiemelnek néhány információt a kommunikáció tárgyáról, ezáltal növelve azok szálienciáját.”

⁹ „A kognitív tudományban van egy elnevezés erre a jelenségre. Hipo-kogníciónak hívják – a szükséges gondolatok hiánya, azaz egy viszonylag egyszerű, állandó keret hiánya, amely egy-két szóval előhívható.”

a számukra elfogadható aspektusokat, amelyek így különálló kognitív kereteket alkotnak a kognitív térben. Az azonban a *mutual inhibition* jelensége miatt lehetetlen, hogy egyszerre két ellentétes keret legyen aktív.¹⁰ Az eredmény így az, hogy bizonyos emberek a döntéshelyzet függvényében, eltérő kontextusokban eltérő módon reagálnak, különböző kognitív kereteket aktiválnak. Mások viszont, akik csak egy bizonyos kognitív „áramkörrel” rendelkeznek, konzekvensen ugyanazokat a kognitív kereteket hívják majd elő. Fontos a döntéshelyzet szó, hiszen egyébként jól megférnek egymás mellett az ideológiák, lehetővé téve az eltérő nézőpontok mérlegelését, viszont amikor állást kell foglalni – a tartózkodást nem ideértve –, az egyik kognitív keret mindig felülkerekedik.

A kognitív keretezés a nézetek, ötletek, ideológiák fizikai formái, azaz az idegsejtek közötti szinapszis számszerű és minőségbeli növelésének folyamata. A kognitív keretezést Cukier et al. (2021) úgy definiálja, mint „a process – a method that guides the human mind toward understanding, imagination, and the evaluation of options.” (Cukier et al. 2022: 39)¹¹ Cukier kutatótársaival (2021) a kogníció három dimenzióját írja le, amelyek a *kauzalitás*, a *kontrafaktuálisok* és a *korlátok* (causality, counterfactuals, constraints). Mindegyik fontos szerepet játszik a kognitív keretek kialakítása során. A kognitív keretek az észlelt valóság számunkra legszáliensebb részleteiről alkotott mentális struktúrák, amelyek „simplify, fortify, and amplify how we conceive the world so we can act in it.” (Cukier et al. 2021: 27)¹² A kognitív keretezés során ezeket a struktúrákat alakítjuk ki.

A *kauzalitás* segítségével már kisgyermekkorban megtanuljuk, hogy a világban való működés következményekkel jár, így ha a váza leesik, az valószínűleg eltörik. A kauzalitás segít tehát megérteni a körülöttünk lezajló eseményeket. Lakoff (2014) itt jegyzi meg, hogy a kauzalitásnak több fajtája van, úgymint a közvetlen és a közvetett kauzalitás. Előbbi nyelvileg egyszerűen leképezhető, míg az utóbbiról úgy fogalmaz: „No language in the world has in its grammar a way to express systemic causation.” (Lakoff 2014: 36)¹³ Ennél fogva a globális felmelegedés, amit Lakoff is példaként említ, sokkal nehezebben keretezhető mind kognitív, mint diszkurzív szempontból, hiszen egyrészt a folyamat megértése sok kognitív energiát igényel, másrészt nem lehet néhány szóval keretezni, közbe kell iktatni magyarázó lépéseket, ami ezáltal csökkenti a diskurzuseretezés határfokát.

¹⁰ A kifejezésre még nincs magyar megfelelő.

¹¹ „egy folyamat – egy módszer, amely az emberi elmét a megértés, a képzelet és a lehetőségek mérlegelése felé irányítja.”

¹² „egyszerűsítik, erősítik és kitágítják a világnézetünket, hogy cselekedni tudjunk a világban.”

¹³ „A világ egyetlen nyelvének nyelvtana sem képes kifejezni a rendszerszintű ok-okozati összefüggéseket.”

Második lépés a *kontrafaktuális*, amely az a kognitív képességünk, ami lehetővé teszi, hogy elképzeljük azt, ami lehetett volna, ami volt és ami lehet majd (Cukier et al. 2022: 76). Anélkül, hogy pusztán gondolati síkon el tudnánk képzelni a valóság alternatíváit, örökre a jelenbe és az észlelhető ok-okozati viszonyokba lennénk zárva. Ahhoz azonban, hogy ne kelljen az összes létező alternatívát elképzelnünk, a kognitív keretezés során *korlátokra* van szükségünk, amelyek a helyes, megfelelő irányba terelik a gondolatainkat. A korlátok újabb három csoportra oszthatók, amelyek a következők:

[T]hree principles guide the selection: mutability, minimal change, and consistency. Mutability means picking constraints that are open to modification. Minimal change posits that constraints should be adjusted gently, not radically. Consistency means that modifying a constraint cannot contradict another constraint. (Cukier et al. 2022: 104)¹⁴

Ezek összessége alkotja tehát a kognitív keretek és keretezés alapjait, amelyek segítségével a valóságból csak a számunkra releváns részleteket kell feldolgoznunk, a többit automatikusan, tudattalan módon az elme kiszűri. Mivel a folyamat tudattalan, így a diskurzuskeretezés, amely során a feladó tudatosan átemel a valóságból néhány részletet a szálens kategóriák közé, a befogadó részéről fokozott éberséget igényel, különösen akkor, ha politikai diskurzusról beszélünk.

5.3 Politikai kommunikáció

Amikor a politikai kommunikációt definiáljuk, akkor dolgozatunkban elfogadunk két alaptételt, amelyet Lakoff et al. (2004) határoz meg. Az első, hogy minden politikai ügy, így minden politikai diskurzus és döntés morális. Lakoff (2014) azt írja, hogy a politikai döntés, mint például egy választás és az ott leadott szavazat mindig morális értékeken nyugszik, nem az objektív tényeken. A másik fontos felvetés a metaforákkal kapcsolatos: „Primarily on the basis of linguistic evidence, we have found that most of our ordinary conceptual system is metaphorical in nature.” (Lakoff/Johnson 2003: 18)¹⁵ Ebből adódik, hogy nagyobb társadalmi szerveződéseket, mint például a nemzet, olyan kisebb struktúrákon keresztül értünk meg, mint a család – baráti államok, ellenséges államok, valamint „gyermek államok”, ahol a felnőtttség az iparosodás függvénye. Lakoff (2014) kifejti, hogy az Amerikai Egyesült Államokat vizsgálva két különálló modell különíthető el, amelyek két különböző metaforára építenek.

¹⁴ „[H]árom elv vezérli a kiválasztást: a változtathatóság, a minimális változás és a következetesség. A változtathatóság azt jelenti, hogy olyan korlátokat választunk, amelyek módosíthatók. A minimális változtatás azt jelenti, hogy a korlátokat óvatosan kell módosítani, nem pedig radikálisan. A konzisztencia azt mutatja, hogy egy korlát nem lehet ellentmondásban egy másikkal.”

¹⁵ „Elsősorban nyelvészeti bizonyítékok alapján megállapítottuk, hogy hétköznapi fogalmi rendszerünk nagy része metaforikus jellegű.”

Ezek a szigorú apa modellje (stirct father model) és a gondoskodó szülő modellje (nurturant parent model). Előbbi tartozik a republikánus vonalhoz, míg utóbbi a demokratákhoz. A szigorú apa modelljének vagy metaforájának az a lényege, hogy a fegyelem, fegyelmezés által érhető el a siker, valamint az önállóság. Erkölcstelen, ha valaki olyasmit kap, amit nem érdemel meg, mert ezáltal nem tanul önfegyelmet és önállótlaná válik. Ezen a metaforán keresztül értelmezhető, miért nem fontos a republikánusok számára a társadalmi védőháló kiépítése, miközben a katonaság megerősítése igen. Előbbi önállótlanúságra nevel, utóbbi más nemzetek felé erőt és fegyelmezettséget sugall. A gondoskodó szülő modellje és metaforája ezzel ellentétben a kommunikációra épít, amelynek társadalmi megjelenése a diplomácia, valamint a kollektívizmus, a társadalmi felelősségvállalás. Később látni fogjuk, hogy Norvégiát vizsgálva a szigorú apa modellje egyáltalán nem alkalmazható.

Mielőtt rátérnénk az elemzésre, tisztázni kívánjuk, mit értünk politikai diskurzuson, s mi tesz egy kommunikációt politikaiává. Ehhez Csepeli (2013) négytagú felsorolására hivatkozunk: a) aktorok, tehát ha egy politikus nyilvánosan beszél, a kommunikáció politikainak minősül, b) az ügyek, hiszen ha egy ügy politikailag fontos, az arról szóló diskurzus is elkerülhetetlenül politikai, c) a szavak, melyek olyan kognitív kereteket hívnak elő, amelyek önmagukban politikaiak (például: párt, kampány, elnök stb.), valamint d) a csatornák, ahol maga a csatorna politikai, így a kommunikáció is politikai (például: politikus Facebook-oldala)

6. Elemzés

A dolgozat következő részében egy norvég internetes diskurzust elemzünk a kritikai diskurzuselemzés módszertani keretei között. Először Jonas Gahr Støre eredeti bejegyzésén keresztül és azt kiegészítve megadjuk a társadalmi kontextust, ezután pedig rátérünk a bejegyzés alatti kommentek elemzésére. Utóbbi esetében a mikroszintű, azaz a szövegnyelvészeti elemzést abban az esetben végezzük el, amikor az releváns, egyébiránt a diskurzuskeretezési technikákra koncentrálunk, amelyek a következők: metafora, jelmondat (catch-phrase), kontraszt, spin, történet (Fairhurst/Sarr 1996: 101).

6.1 Társadalmi gyakorlat

[Bli bøssebærer 23. oktober! ♥

Sammen kan vi bidra til at menneskene som trenger det mest, får livreddende helsehjelp og medisiner. Årets TV-aksjon går til Leger uten grenser og forskningsorganisasjonen DNDi. Midlene skal bidra til å forebygge epidemier, behandle sykdommer, gi vaksiner og tilgang til livreddende

medisiner og helsehjelp i Bangladesh, Den sentralafrikanske republikk, Den demokratiske republikken Kongo og Sierra Leone.

Bli med på årets viktigste søndagstur 23. oktober! Registrer deg på www.blimed.no]

Csatlakozz adománygyűjtőnek október 23-án! ♥

Együtt képesek vagyunk elérni, hogy azok az emberek, akiknek a legnagyobb szüksége van rá, életmentő egészségügyi segítséget és gyógyszerert kaphassanak. Az idei TV-akció az „Orvosok határok nélkül”-t és a kutatói szervezetet, a DNDi-t támogatja. A források elősegítik a járványok megfékezését, a betegségek kezelését, hogy vakcinákat és életmentő gyógyszereket, egészségügyi segítséget juttassunk Bangladesbe, a Közép-afrikai Köztársaságba, a Kongói Demokratikus Köztársaságba és Sierra Leonéba.

Csatlakozz az év legfontosabb vasárnapi sétájára október 23-án. Regisztráció:

Støre eredeti bejegyzése valójában egy adománygyűjtésre irányuló felhívás, amelyet a nyilvános (tehát nem a személyes oldalán) profilján osztott meg. Ennélfogva az ügy és a csatorna is politikaivá teszi a digitális diskurzust. Norvégiára nem lesz érvényes a szigorú apa Lakoff (2014) által leírt modellje. Norvégia nagyjából az 1960-as évektől kezdve, amikor az első olajkitermelésre alkalmas területeket felfedezik, folyamatos fejlődésen megy keresztül. Az olaj után befolyó haszon ésszerű befektetésének köszönhetően az ország mára a világ vezető jóléti államai közé sorolható. Ennélfogva a szociális védőháló kiépítése nemhogy kérdéses volna bárki számára, de tulajdonképpen az ahhoz való hozzáférés, így az ingyenes oktatás, egészségügy és fejlett nyugdíjrendszer alapjognak tekinthető. Mindez kitűnik kormány hivatalos honlapján közzétett, 2023-ra tervezett állami költségvetésből is.¹⁶ A 2875 milliárd korona állami bevétel közel fele a mai napig az olajiparhoz köthető, míg a költségvetés kiadási oldalán 1738 milliárd korona szerepel. Feltűnő, hogy nagyjából egyharmada ezeknek a kiadásoknak a társadalombiztosítás fedezésére szolgál, így az időskori nyugdíj, a táppénz, a betegellátás, a gyermekszületési járulék és az „egyéb szociális célok” biztosítására. Jóllehet, a jelenlegi miniszterelnök az AP, tehát a norvég munkáspárt miniszterelnöke, ez azonban legkevésbé sem jelenti azt, hogy a politikai skálán való elhelyezkedés bármennyire is befolyásolná az állami költségvetés szociális kiadásait. Erna Solberg 2013 és 2021 között volt Norvégia miniszterelnöke a Høyre színeiben, amely egy jobboldali, konzervatív párt. A 2021-es költségvetést¹⁷ vizsgálva azonban azt látjuk, hogy a szociális jellegű kiadások közel

¹⁶ <https://www.regjeringen.no/no/statsbudsjett/2023/statsbudsjett-2023-statens-inntekter-og-utgifter/id2931252/>

¹⁷ <https://www.regjeringen.no/no/statsbudsjett/2021/statsbudsjett-2021-statens-inntekter-og-utgifter/id2768898/>

azonosak. Mindebből arra következtetünk, hogy a nemzet-család metaforája norvég szempontból csupán a gondoskodó szülő-modell perspektívájából működik.

Az adakozás a norvégok számára, lévén tisztában vannak a jóléti állam adta privilégiumaikkal, bevett, természetes szokás. A 2022-es év azonban a korábbi világjárvány okozta nehézségek után újabb fordulatokat tartogatott, gondolunk itt az Ukrajnában zajló háborúra és az annak következtében kialakult gazdasági változásokra, amelyek Norvégiát sem kerülték el. Cikkek tucatjai jelentek meg ezzel kapcsolatban csak az nrk.no-n, amely Norvégia állami hírportálja. Az egyik, 2022. december 12-ei cikkben például a következőket írják: „Skyhøye strømpriser preger Norge i dag” (Steine 2022), azaz égbeszökő áramárak jellemzik ma Norvégiát. Az adománygyűjtés így hiába bevett gyakorlat, ma többen úgy vélekednek, hogy nem aktuális, nem releváns mások helyzetével foglalkozni, miközben az árak elszökőben vannak – mindez kiderül a később elemzendő kommentekből. A miniszterelnök által leírt diskurzuseret értelmében Norvégia „legfontosabb vasárnapi sétája”, tehát a leginkább égető kérdések közé tartozik az adománygyűjtés, miközben később látni fogjuk, hogy a kommentelők többségét az érdekli, milyen támogatásokban részesülhet a norvég lakosság. Ez a konfliktus is leírható metaforák segítségével, ami így kiegészítheti Lakoff kettős megközelítését. Az nem kérdés, hogy az állami felelősségvállalás kitűnik az eredeti bejegyzésből is, hiszen a felhívást személyesen a miniszterelnök tette közzé, így egy szülői karakter megállapítható maga az állam, de az elnök személyében is. Továbbá a támogatás iránya lehet külföld vagy a norvégok által szorgalmazott, államon belüli, lakossági támogatás. Ebben a viszonyrendszerben a család metaforája annyiban módosul, hogy a „gondoskodó szülőnek” van saját felelőssége és felvett felelőssége is, a metaforával kifejezve vérszerinti gyermekei és mostohagyermekéi. Ezeket a metaforákon keresztül feloldhatjuk azt az ellentmondást, hogy a norvégok pártolják a szociális védőháló kiépítését, a diplomácia megerősítését, amelyek mind a gondoskodó szülő-modell ismérvei, de egyes esetekben a külföldre irányuló támogatásokat inkább az országhatáron belül látnák szívesen.

Egy másik ellentmondásos tény, hogy Jonas Gahr Støre Norvégia egyik leggazdagabb miniszterelnökének számít, hiszen felmenői révén jelentős vagyona van, amely egyes becslések szerint közel 140 millió koronára tehető (Birkeland 2021). Közép-európai vagy amerikai szemmel nézve az ekkora vagyon inkább a konzervatív pártok vezetőire jellemző, de Norvégiában mindenesetre lehetséges az, hogy a munkáspárt élén egy vagyonos politikus álljon. Az azonban elkerülhetetlen, hogy a választópolgárok ne kérjék számon, hogyan járult hozzá az éppen aktuális ügyhöz Støre személyesen, lévén neki bőven van lehetősége adakozni.

Ezt az általános vélekedést tapasztaltuk a fenti adománygyűjtéssel kapcsolatos bejegyzésre érkezett kommentek között is.

Mindezek összessége adja meg a társadalmi kontextust, amelyet figyelembe kell vennünk, amikor a miniszterelnök bejegyzéseire érkezett hozzászólásokat értelmezzük.

6.2 Szöveg és diszkurzív gyakorlat

Amikor a kommenteket kategorizálni kezdtük, először megvizsgáltuk, mekkora támogatottsággal bír a Støre által megosztott kezdeményezés. Rá kellett jönnünk, hogy olykor nem derül ki egyértelműen a kommentből, vajon az aktuális feladó részt venne-e az adománygyűjtésben, hiszen a diskurzuserkeztési technikáknak köszönhetően a diszkurzív folyamat más perspektívába terelődik. Ez főként azokra az esetekre jellemző, ahol következtetési módszerrel, a diskurzuserket értelmezésével rájöhethünk ugyan, hogy az adott felhasználó nem támogatja az ügyet, de ezt explicit módon mégsem tartalmazza a szöveg. Azok, akik egyértelműen kifejezik támogatásukat, nem emelik ki a valóság egyes elemeit, tehát elfogadják az eredeti bejegyzésben vázolt diskurzuserketet és nem hoznak létre újakat. Előfordul néhány komment, amelyek nem támogatják az ügyet, de nem is jön létre új diskurzuserket, tehát csak az eredeti diskurzuserketet utasítják el. És végezetül a korpusz néhány eleme annyira kétértelmű, hogy gyakorlatilag kategorizálhatatlan. Nézzünk meg néhány példát!

A: [Vi deltar.]	Csatlakozunk.
B: [Det skal jeg ikke , nei!]	Én nem fogok, nem.
C: [Bare gi fra skatteletta vi fekk 🤪.]	Csak add oda az adókedvezményt, amit mi kaptunk 🤪
D: 😊🌹	😊🌹

Az (A) komment tehát az, ahol egyértelmű, explicit a csatlakozási szándék, a (B) viszont ennek pont az ellenkezője. Az előbbi esetében pusztán annyi történt, hogy a felhasználó elfogadta az eredeti diskurzuserketet, annak mentén fejtette ki álláspontját. Az utóbbi pedig ezzel ellentétben elutasította azt és állást foglalt. A (C) példát viszont meg kell vizsgálnunk szövegnyelvészeti és diszkurzív szempontból is, tehát mikro- és makroszinten. Amennyiben a bohóc-emoji (piktogram, hangulatjel) nem szerepelne a kommentben, úgy az adókedvezmény megítélésének ténye, tehát, hogy a norvég állampolgárok valóban kaptak adókedvezményt, tulajdonképpen igazságként is elfogadható volna. Mivel azonban a bohóc-emoji szerepel, így a kommentet némi iróniával társítva kell értelmezni, hiszen az emoji előhívja a cirkusz, a vicc, a dilettantizmus

kognitív kereteit, tehát az adókedvezmény nem valóságos. A diskurzuseretezési módszer, amely ebben az esetben használatban van, a kontraszt. A kontraszt a valóság ellentétét fejezi ki (Fairhurst/Sarr 1996: 101), amely gyakran ironia formájában jelenik meg. Az újonnan létrejött diskurzuseret tehát, hogy mivel a norvégok sem kaptak adókedvezményt, így az adománygyűjtés mások (külföldiek) számára is irreleváns, nem aktuális. A (D) jelű példa pedig besorolhatatlan kategória, habár a mosolygós és rózsza-emoji mégis hordoz némi pozitív konnotációt, a kognitív keretei pozitívak, ami akár azt is jelentheti, hogy a felhasználó támogatja a kezdeményezést. Ez azonban nem derül ki egyértelműen.

A következőkben vizsgáljuk meg néhány kommentet, amelyeket a diskurzuseretezési módszer alapján kategorizáltunk!

6.2.1 Kontraszt

E: [Kjære Jonas 😊ta ett sideblikk 📖 Se på folket ditt! Firmaer går med dundrende underskudd ..Pensjonister har lite og leve av👉Unge familier med hjem og strømknaster sliter😭Kjære statsminister ..Kan du nå tenke på dem som ikke tjener til livets opphold her i norge📖Alle vi nordmenn har støttet børsbærer, nå må de støtte oss📖DETTE ER ETT ROP OM HJELP..Tror ingen nordmenn legger 5 øre i børsa før du hjelper dem😭]

Kedves Jonas 😊 nézz körül 📖. Figyelj a népedre! A cégek megsemmisítő veszteséggel működnek.. A nyugdíjasoknak semmilyük sincs 📖. Fiatal családok küszködnek a lakhatási és rezsi költségek miatt. 😭 Drága miniszterelnök úr.. Tudnál most azokra gondolni, akik azt sem keresik meg, ami itt Norvégiában a létfenntartáshoz szükséges. 📖 Mi, norvégok mindannyian támogattuk az adománygyűjtést, most nekik kell támogatniuk minket. 📖 EZ EGY SEGÉLYKIÁLTÁS. Szerintem egy norvég sem fog 5 órét bedobni a perselybe, mielőtt segítenél rajtuk 😭.

A kontraszt ebben az esetben (E) is kiegészül az emojihasználat által kifejezett ironiával. A túlzott szív- és a hangulatjelek variációinak használata egyértelműen ironikus felütést kölcsönöz a kommentnek, hiszen azok kognitív keretei túldramatizált képeket hívnak elő a kognitív térben. A nagybetűvel szedett [DETTE ER ETT ROP OM HJELP/ 📖 EZ EGY SEGÉLYKIÁLTÁS] pedig még inkább segít megértenünk, hogy a kommentben foglaltakat átvitt értelemben kell vizsgálnunk, hiszen a nagybetűvel szedett írás gyakran a túlzást jelöli. Az [Alle vi nordmenn har støttet børsbærer/Mi mindannyian (norvégok) támogattuk az adománygyűjtést] részletben az [alle vi/mi mindannyian] alany használata általánosít, ennél fogva túlzó. Diskurzuseretezés szempontjából tehát a kommentelő felvázol egy Norvégiát, ahol a nyugdíjasok és a cégek tönkrementek többek között az elszökő rezsiárak

miatt, ami miatt Norvégia külföldi támogatásra szorul: [nå må de støtte oss ❤️ / most nekik kell támogatniuk minket]. Ez a dolgozat társadalmi gyakorlat szekciójában leírtak alapján bizonyosan nem igaz, és különösen túlzó állítás, hogy Norvégia az [de/ő], tehát az eredeti bejegyzésben szereplő országok, így például Banglades segítségére szorulna. A kontraszt fennáll a valóság és a szöveg között, vagyis a diskurzus új perspektívába, azaz új diskurzuseretbe került. Azt külön érdemes kiemelni, hogy az imént vizsgált komment volt az egyetlen olyan, amely más, a kezdeményezést nem támogató kommentre reagált, így szinte azoknak a paródiájaként értelmezhető, ill. új diskurzuseretet hozott létre, de mégis a kezdeményezést támogató kategóriába sorolható. Tehát abban az esetben is létrejöhet új diskurzuseret, ha a komment előző kommentekre reagál, de az eredeti kezdeményezést támogatja.

6.2.2 Metafora

A metaforakutatás, így a diskurzuseretezéshez kapcsolódó metaforák elemzése és leírása egy önálló dolgozat témája is lehetne, így most csak néhány részletre térünk ki. Lakoff és Johnson (2003) azt írja, hogy „We claim that most of our normal conceptual system is metaphorically structured; that is, most concepts are partially understood in terms of other concepts.” (Lakoff/Johnson 2003: 93)¹⁸ A metafora tehát olyan nyelvi eszköz, amelynek segítségével képzetársításokkal élhetünk, azaz két eltérő fogalmi keretet feleltetünk meg egymással. Az, hogy egy fogalmi, kognitív keretet egy másik kognitív keret segítségével értünk meg, általa értelmezünk, elkerülhetetlenül ahhoz vezet, hogy a diszkurzív folyamat tárgya, tehát az eredeti fogalmi keret egyes részei rejtve maradnak (Lakoff/Johnson 2003: 26). A következő példán keresztül látni fogjuk ennek működését.

F:	[Ikke ei krone og gi ,Norge er også et „uland”]	Nincs egy koronánk sem, Norvégia is egy fejlődő ország.
----	--	--

Ha szintaktikai szempontból elemezzük a fenti kommentet, egy magyarázó mellérendelő mondatot találunk. Az első tagmondatban szerepel egy helyesírási hiba, amely az [å], tehát a főnévi igenév jele és az [og] homofón alakok miatt igen gyakori a norvég anyanyelvű nyelvhasználók körében. Továbbá az [uland] feltehetően azért van idézőjelbe téve, mert az egy szakszó, az *utviklingsland*, azaz magyarul a fejlődő ország rövidítése. Az első tagmondatra visszatérve, a mondatban található egy főnévi igenév [å gi/adni], így a mondat tükörfordításban:

¹⁸ „Azt állítjuk, hogy a fogalmi rendszerünk nagy része metaforikusan strukturált, azaz a legtöbb fogalmat részben más fogalmak alapján értünk meg.”

[Egy korona sincs adni]. Ebben a formában a tagmondat igen hasonlóan működik, mint a szenvedő szerkezet, hiszen a mondatban nincs jelölve, ki végzi a cselekvést, az ágens rejtve marad. Ez felfogható úgy is, hogy a feladó kollektíven, egész Norvégiára vonatkoztatja az állítását, vagy nem akarja explikálni, hogy valójában személyesen nem kíván részt venni a gyűjtésben. Ha megvizsgáljuk a mondatot az alkalmazott diskurzuserkeztelési módszer függvényében, akkor azt vehetjük észre, hogy az [uland] Norvégiával való összefüggésben metaforaként működik. A megalkotott diskurzuserket így az, hogy Norvégia egy fejlődésben lévő ország, tehát az adománygyűjtés iránya sem lehet külföld, mert a pénzre helyben van szükség. Maga az [uland] szó hívja elő azokat a kognitív kereteket, amelyek például az afrikai régió országaira jellemzők, tehát a fejletlen infrastruktúra, az emberi jogokat sértő problémák, betegségek, járványok stb. Ha Norvégiára is ezek jellemzőek, úgy a gyűjtés nem lehet aktuális.

6.2.3 Jelmondat (catch-phrase)

A jelmondat vagy angol kifejezéssel élve a *catch-phrase* könnyen megjegyezhető frázis, amelyet gyakran alkalmaznak a politikai kommunikációban, reklámokban és akár vallásos szövegek környezetben is. Gondoljuk itt akár a „Make America Great Again” szlogenre, de hazai kontextusban is találnánk hasonlókat. Lényegük, hogy rövidegük és tömörségük által gyorsan képesek előhívni azokat a kognitív kereteket, amelyek a feladó számára hasznosak, célravezetőek.

G: [#StopHazaraGenocide]

H: [We are with you,]

A (G) példában az internetes kommunikáció egyik gyakran használt eszközét látjuk, amely a hashtag (#). Amennyiben egy kifejezés vagy akár egy mondat elé kettőskeresztet teszünk, úgy a jellel kulcsszót, kategóriát azonosíthatunk, és ha erre rákattintunk, minden hasonló tartalom, amelyet elláttak az adott hashtaggel, listázhatóvá válik. A diskurzív folyamatban ezek a rövid frázisok valójában figyelemfelkeltő hatással bírnak, hasonlóképpen működnek tipográfiai szempontból, mintha felkiáltójelet tennénk egy fontosnak vélt szó mellé. Az elemzett kontextusban a frázis alkalmas az éppen folyó diskurzus fontosságát minimalizálni az afganisztáni fajirtással összehasonlításban. A fajirtás diskurzuserket előhívása ezért úgy értelmezhető, hogy a világban vannak fontosabb problémák is, mint az aktuálisan tárgyalt ügy. A (H) kommentben az angol *veled vagyunk* kifejezés szerepel. Az, hogy nem norvég nyelven íródott, ismét a figyelemfelkeltést segíti elő, valamint ez a szókapcsolat valójában már

szólásként épült be az angol nyelvbe, így az angolul beszélők által gyakran használatos. A [we], tehát a *mi* személyes névmás használata általánosít, azt fejezi ki, hogy a megfogalmazott komment egy kollektív véleményt közvetít. A diskurzuseret így az összefogás, a közös felelősségvállalás képeit hívja elő.

6.2.4 Spin

A *spin* angol kifejezés, amelyet általában politikai kontextusban használunk. Olyan kommunikációs stratégia, amely lehetővé teszi, hogy szinte minden ügy, közlemény pozitív üzenetként jelenhessen meg. Vannak úgynevezett „spin doktorok” is, akik leggyakrabban politikai tanácsadók, kommunikációs szakemberek, akik pontosan azért felelnek, hogy az üzenet megfelelő formában jusson el a befogadókhöz, vagyis azok a megfelelő diskurzusereteket hívják elő. A diszkurzív folyamat szempontjából a spin diskurzuseretezési módszerként részben eltér a pusztán politikai kommunikációtól, hiszen a spin alkalmas a diskurzus tárgyát negatív színben is feltüntetni.

I:	[Jonas den grådige, hvor mye har du gitt av DIN egen lomme?]	Jonas, a mohó, te saját zsebből mennyit adtál?
J:	Først raner dere folket så går dere rundt å tigger om mer? Forkastelig]	Először kifosztjátok a népet, aztán még többért koldultok? Megvetendő

Mindkét esetben (I) és (J) a miniszterelnök személye kerül negatív megvilágításba, ill. a (J) esetében ez az egész pártra, az AP-ra értendő, de mivel a miniszterelnök annak tagja, így természetesen személyesen érintett. Az (I) példában a [Jonas den grådige/Jonas, a mohó] értelmező jelző segítségével a mohóság, a kapzsiság kognitív kerete lesz szálens. Amint a társadalmi gyakorlatról szóló részben már írtunk róla, ez abból adódik, hogy a jelenlegi norvég miniszterelnök tetemes vagyonnal rendelkezik. Az, hogy a [DIN/ <tiéd>] birtokos névmás nagybetűvel van szedve, azt hangsúlyozza, hogy a miniszterelnök hozzájárulása egyrészt kérdéses, másrészt fontosabb tényező, mint a lakosság feltehetőleg csekélyebb lehetősége az adakozásra. A (J) esetében a [rane/kifoszt] és a [tigge/koldul] kognitív keretek egy mondatban való használata igencsak erős diskurzuseretet hoz létre. A politikusok rabolnak, majd, amikor más országnak segítségre lenne szüksége, akkor koldulnak. A diskurzuseret így mindkét esetben az, hogy az adományozás valójában a politikusok mohóságának és kapzsiságának az egyik következménye. Az eredeti diskurzuseret az volt, hogy [Sammen kan vi bidra (...)], tehát *közösen* segíthetünk, amely közösségbe eredetileg a politikusok is beletartoztak. A spin

módszer által azonban a politikusok a csoporton kívül estek, valamint a segítségnyújtás diskurzuseret kicserélődött a „kapzsi politikus” diskurzuserettel.

6.2.5 Történet

Egy történet ismertetése által a diskurzuseret tágabb kontextusba helyezhető. A jelmondattal ellentétben ennek a módszernek a lényege, hogy minél több információt nyújtson, és a diskurzuseret részletesebb legyen. Az előhívott kognitív keretek egy ponton hangsúlyosabbá válnak, mint az eredeti bejegyzés által fennálló kognitív keret. A jelenlegi kiindulópontunk szerint az adománygyűjtés a norvégok közös feladata, a fejlődő országokon segíteni kell. Nézzünk meg egy példát a kommentek közül:

K: [Nå må ARBEIDERNES parti faen meg se å våkne opp. Her stenger og går mange i min bransje konkurs, for ikke å snakke om andre bransjer....JEG SPYR AV DEN MANNEN (som jeg hadde trua på)LØGNER Jonas !!!]	Most már a MUNKÁSOK pártjának, a pokolba is, fel kell ébrednie. A szakmámban sokan bezártak és csődbementek, más szakmákról nem is beszélve. HÁNYOK ETTŐL AZ EMBERTŐL (akiben megbíztam) HAZUG Jonas!!!
---	---

Ebben a példában (K) is megfigyelhető, hogy a nagybetűvel szedett szavak nyomatékosítanak, valamint a felkiáltójelek halmozása is hasonló funkcióval bír. A leírt történet a munkások problémáira utal, valamint arra, hogy a gazdasági nehézségek következményeképpen sokak csődbe is mentek. A [JEG SPYR AV DEN MANNEN/ HÁNYOK ETTŐL AZ EMBERTŐL] arra vonatkozik, hogy a feladó úgy érzi, cserbenhagyták, hiszen a [Nå må ARBEIDERNES parti faen meg se å våkne opp/ Most már a MUNKÁSOK pártjának, a pokolba is, fel kell ébrednie] részletből kiderül, hogy a „munkások pártja” nem tesz semmit az érdekükben. A [LØGNER Jonas/HAZUG Jonas] ugyanezt támasztja alá. Ellentétet fedezhetünk fel aközött, hogy a norvég állam adománygyűjtést szervez más országok számára, míg a saját munkásait nem segíti meg a nehéz időkben, s ez az ellentét a feladó részéről feloldhatatlan. Visszaulnánk a gondoskodó szülő metaforájának modelljére, amelyet kiegészítettünk a vérszerinti gyermek és mostohagyermek metaforájának csoportjaival. Ebben a példában ezek a csoportok úgy alkalmazhatók, hogy a mostohagyermek az adományt kapó országok, míg a vérszerinti gyermek a norvég munkásréteg. A munkások, így a feladó nehezményezése is abból adódik, hogy a norvég munkások segítése a „szülő”, vagyis az állam saját felelőssége volna, míg a külföldi országok problémái csupán felvett felelősség. Amíg a saját felelősségét az állam nem látja el, addig a felvett felelősségek teljesítése nem lehet aktuális. A diskurzuseret tehát az, hogy a norvég munkások helyzete kilátástalan, a politikai segítségnyújtás pedig elmarad.

7. Konklúzió

A dolgozatban ismertettük a kritikai diskurzuselemzés módszertani kereteit, valamint annak mentén elemeztük a Jonas Gahr Støre norvég miniszterelnök adománygyűjtéssel kapcsolatos bejegyzésére érkezett kommenteket. Megállapítottuk, hogy a diskurzuskeretezéssel (*framing*) több tudományterület is foglalkozik, úgymint a kognitív tudományok, a szociológia, a kommunikációelmélet, a nyelvészet. Emiatt tisztáznunk kellett az alkalmazott terminusokat, valamint kiegészítettük a *framing* szakszót a diskurzus és kognitív jelzőkkel, hogy az elemzés során egyértelmű legyen, mit tárgyalunk.

Az első hipotézisünk, amely a nemzet-család metaforájának Lakoff által felvázolt modelljének kiegészítési lehetőségéről szólt, igazolást nyert többek között az elemzés (K) példáján keresztül, valamint a társadalmi gyakorlat tárgyalása során. Kimondható tehát, hogy a család-nemzet metaforája az aktuálisan tárgyalt ország társadalmi berendezkedése nyomán változik, így a metaforikus struktúra bővíthető, módosítható.

A második hipotézisünket a diskurzuskeretezés gyakorlati realizációjával kapcsolatban állítottuk fel. Azt feltételeztük, hogy azok, akik az eredeti, Støre által közölt bejegyzéssel nem értenek egyet, a kommentjeikben diskurzuskeretezési módszereket alkalmaznak. Ezáltal a valóság egyes részeit kiemelik, szálensebbé teszik őket a befogadók számára, hogy a diskurzív folyamat új, az eredetitől eltérő diskurzuskeretek között folytatódjon. A felvázolt hipotézis az elemzés során annyiban egészült ki, hogy a kommentekből nem feltétlenül derül ki, vajon az eredeti bejegyzéssel egyetértenek-e vagy sem, de új diskurzuskeret létrejöhet akkor is, ha az egyetértés nem megállapítható. A kezdeményezést támogató felhasználók akkor alkalmaznak diskurzuskeretezési módszereket, amikor korábban érkezett, ellenző kommentekre reagálnak, egyébiránt a támogatás kifejezése során nem jön létre új keret. A diskurzuskeretezés alkalmazása tehát az eredeti bejegyzéssel való egyetértés függvényében nem megállapítható. Az alkalmazott diskurzuskeretezési módszer szerinti kategorizáció elősegíti a kommentek elemzését, azonban a kommenteket legtöbbször egyenként kell megvizsgálnunk, hogy a diskurzuskeretet minél pontosabban értelmezni tudjuk. A téma összetettsége miatt azonban a jelen dolgozat csak előfutára lehet a diskurzuskeretezéssel kapcsolatos további kutatásoknak.

Irodalomjegyzék

Birkeland, Camilla (2021). Jonas Gahr Støre arver tosifret millionbeløp – god for 140 millioner.

In:

Kapital,

2021.6.25,

- https://www.kapital.no/reportasjer/naeringsliv/2021/06/24/7691000/jonas-gahr-store-er-god-for-140-millioner?zephro_sso_ott=wzf5vo
- Csepeli, György (2013): A politikai kommunikáció. In: *uó: A hatalom anatómiája*. Budapest: Kossuth, 178–197.
- Cukier, Kenneth/Mayer-Schönberger, Viktor/Véricourt, Francis de (2021): *Framers make better decisions in the age of big data*. London: WH Allen.
- Entman, Robert M. (1993): Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. In: *Journal of Communication* 4, 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Fairclough, Norman (1993): *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman/Wodak, Ruth (1997): Critical discourse analysis. In: Van Dijk, Teun A. (szerk.): *Discourse as Social Interaction: Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. 2. k. London: Sage, 258–284. <https://doi.org/10.4135/9781446289068.n17>
- Fairhurst, Gail Theus/Sarr, Robert A. (1996): *The Art of Framing, Managing the Language of Leadership*. San Francisco: Jossey-Bass. <https://doi.org/10.1093/ajhp/53.21.2670>
- Foucault, Michel (1998): A diskurzus rendje. In: *uó: A fantasztikus könyvtár*. Budapest: Pallas Stúdió, Attraktor, 50–74.
- Glózer, Rita (2006): A diskurzuselemzés a társadalomtudományokban, http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/index92e1.html?option=com_tanelem&id_tanelem=831&tip=0.
- Huckin, Thomas/Andrus, Jennifer/Clary-Lemon, Jennifer (2012): Critical Discourse Analysis and Rhetoric and Composition. In: *College Composition and Communication* 1, 107–129, <http://www.jstor.org/stable/23264919>.
- Jørgensen, Marianne/Phillips, Louise (2002): Critical Discourse Analysis. In: *uók: Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage, 60–90. <https://doi.org/10.4135/9781849208871>
- Lakoff, George/Dean, Howard/Hazen, Don (2004): *Don't Think of an Elephant! Know Your Values and Frame the Debate – The Essential Guide for Progressives*. Chelsea: Chelsea Green.
- Lakoff, George (2014): *Don't Think of an Elephant*. Chelsea: Chelsea Green.
- Lakoff, George/Johnson, Mark (2003): *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226470993.001.0001>
- Pluwak, Agnieszka (2015): The linguistic aspect of strategic framing in modern political campaigns. In: *Cognitive Studies, Études cognitives*. <https://doi.org/10.11649/cs.2011.019>

- Szilágyi, Anna (2019): Miért gondolunk az elefántra? In: Goethe Intézet, <https://www.goethe.de/ins/hu/hu/kul/sup/kl/21483237.html>.
- P. Szilczl, Dóra (2018): Bevezetés a kritikai diskurzuselemzésbe. In: *Jel-Kép* 3, 3–25. <https://doi.org/10.20520/jel-kep.2018.3.3>
- Regjeringen (2022): Statsbudsjettet 2023: Statens inntekter og utgifter, <https://www.regjeringen.no/no/statsbudsjett/2023/statsbudsjettet-2023-statens-inntekter-og-utgifter/id2931252>.
- Regjeringen (2020): Statsbudsjettet 2021: Statens inntekter og utgifter, <https://www.regjeringen.no/no/statsbudsjett/2021/statsbudsjettet-2021-statens-inntekter-og-utgifter/id2768898>.
- Steine, Jan-Erik/Larsen, Hanne/Sællmann, Siv Kristin (2022): Høye strømpriser i hele landet, og høyest i nord på 12 år. In: NRK, https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/hoye-strompriser-i-hele-landet_-og-hoyest-i-nord-pa-12-ar-1.16216838.
- van Dijk, Teun A. (2006): Discourse and manipulation. In: *Discourse & Society* 3, 359–383. <https://doi.org/10.1177/0957926506060250>
- van Dijk, Teun A. (2015): Critical Discourse Analysis. In: Tannen, Deborah/Hamilton, Heidi E./Schiffrin, Deborah (szerk.): *The Handbook of Discourse Analysis*. West Sussex: Wiley, 466–485. <https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch22>
- Youyou, Wu/Kosinski, Michal/Stillwell, David (2015): Computer-based personality judgments are more accurate than those made by humans. In: *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 4, 1036–1040. <https://doi.org/10.1073/pnas.1418680112>
- Zuboff, Shoshana (2019): *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: PublicAffairs.